

I en selvbiografisk oversigt *Historikar i lære* (Utg. av Den norske hist. forening, 1951, 172 sider) har Halvdan Koht skildret forudsætningerne for sit historiske forfatterskab og dermed givet en værdifuld nøgle til forståelse heraf. »Forudsætninger» skal her tages i bredeste forstand. De begynder med fødselen 1873 og slutter med hjemkomsten fra Amerika 1909 og overtagelsen af lærergerningen på universitetet. Denne fremstilling er en perle af fortællekunst; de allerførste sider burde optages i norske læsebøger. Om selve forfatterskabet tales der kun i et afsluttende kapitel. Koht véd (jvf. forordet), at det ikke er forskerens egen sag at foretage en sammenfattende bedømmelse eller placering. Men heller ikke hans jævnaldrende vil almindeligvis kunne løse denne opgave tilfredsstillende. Den tilkommer en ny generation, som ser tingene på afstand.

Et forsøg i denne retning er imidlertid allerede gjort af den unge norske historiker Ottar Dahl med værket *Historisk materialisme. Historieoppfatningen hos Edvard Bull og Halvdan Koht* (1952, 103 sider). D.s fremstilling er uafhængig af Kohts ovennævnte skrift — kun i nogle afsluttende bemærkninger er der taget stilling hertil — men dette snarere øger end svækker interessen. D. ser sit vigtigste formål i at klargøre nogle hovedpunkter i den marxistiske historieopfattelse og stille nogle af de kritiske spørgsmål, som denne udfordrer til (s.10). Ved at knytte undersøgelsen til to bestemte historikere håber forf. at kunne nå frem til klarere og mere konkrete problemstillinger, end det ville være muligt ved en rent teoretisk drøftelse. D. vil altså hverken søge at give et fuldstændigt billede af »historisk materialisme» eller af »historieoppfatningen hos Bull og Koht.« Bogens titel burde følgelig have været »Historisk materialisme hos Edvard Bull og Halvdan Koht.«

En sådan problemstilling kan muligvis synes farlig, men resultatet har dog krav på ganske stor interesse. Det må også straks siges, at undersøgelsen er gennemført med stor omhu, og konklusionerne draget med megen forsigtighed — i visse tilfælde måske for megen. Klar og god er også præciseringen af forskellen mellem marxistisk historietænkning og studiet af økonomisk historie: »Det egentlige særkjenne for den marxistiske historietenkning er derfor ikke dette at man retter oppmerksomheten mot det økonomiske liv, men at man tenker seg samfunnsutviklingen i form av motsetningsforhold mellom grupper; all historie handler om klassekamp» (s. 43). »Det springende punkt . . . er . . . de relasjoner som generelt etableres mellom det økonomiske liv og andre sider av samfunnslivet» (s. 61).

Med rette fremhæver D., at det marxistiske begreb »økonomisk klasse« vil give samfundshistorien en afgørende plads hos forskeren (uden at på den anden side studiet af samfundshistorie nødvendigvis må udspringe af marxistisk tankegang). Vanskeligere er det imidlertid at følge D., når han betragter det som en »teknisk« konsekvens af det samfundshistoriske syn, at kilder som love, diplomer, jordebøger o. lgn. bliver de centrale, mens sagaerne kommer i baggrunden. D. taler her (s. 62) om en kildekritisk nyorientering. På dette punkt må dog de almindelige kildekritiske principper, som er uafhængige af enhver historieopfattelse, uden tvivl have den afgørende indflydelse. Det samfundshistoriske synspunkt kan i sig selv kun foranledige, at forskeren opsøger nye kilder for at finde mere stof, men ikke, at han kasserer de gamle. D. vil imidlertid gå endnu videre og betragte også Bulls anvendelse af den »retrospektive« teknik (brugen af yngre kilder til belysning af ældre tiders samfundsforhold) som en konsekvens af det samfundshistoriske synspunkt. Men også her må der gøres forbehold. Det er forståeligt, at den retrospektive teknik er grebet med glæde af de historikere, der studerer middelalderens samfundsforhold, men dens tankemæssige baggrund må søges andensteds. Denne tekniks forudsætning er antagelsen af en stærk kontinuitet gennem århundreder indenfor samme område (Bulls ord 1927). Den må betragtes som en sen udløber af evolutionsteorien — og burde være død med den.

Det er overhovedet et svagt punkt i D.s ellers så grundige undersøgelse, at der ikke skelnes skarpt mellem problemstilling og kritik. Også ved analysen af Kohts omvurdering af Snorre mærkes denne uklarhed. Kohts betragtning af Heimskringla var, som D. rigtigt siger, koncentreret om Snorres helhedssyn. Men det er mindre heldigt, når D. vil hævde, at denne betragtning var betinget af nye kildekritiske synsmåder. Konstateringen af helhedssynet var *udgangspunktet* for Koht, det primære. Hvad Koht anlagde var, som han selv udtrykker det, et psykologisk synspunkt: »Metoden var å søke sjelelivet bag dei historiske aktstykk« (Historikar, s. 161). Heimskringla anvendtes herved som et dokument til belysning af Snorres egen tid, ikke som kilde til oplysning om tidligere begivenheder. Dette var dog i sig selv ikke noget nyt, omend en sådan betragtning ikke havde været meget fremtrædende tidligere. »Det nye eg ville ha fram« siger Koht (ibid., s. 164), »det var at sogune, og serskilt Snorre Sturlason, såg på forrtida i lyset frå samtida, — såleis som alle historikarar gjer.« Dette var med Kohts ord relativitetsteorien anvendt i historien. Den kildekritiske *konsekvens* heraf, var at Koht måtte anse de dele af Heims-

kringla, der gav udtryk for en helhedsbedømmelse — værkets syn-
tese, om man vil — for værdiløse som kilde for forståelse af den
ældre tid, men til gengæld altså af så meget større betydning for
forståelsen af Snorre og hans samtid. D. vil her se en sammen-
hæng med »den 'materialistiske' tenkemåte og dens betoning av
personlighetens og idéenes avhengighet av samfunnsvilkårene«
(s. 69). Dette er dog ikke meget indlysende. Rigtignok betragtede
Koht helhedssynet hos Snorre som nær forbundet med tidens
brændende spørgsmål, men disse var efter Kohts opfattelse poli-
tiske: Striden mellem kongemagt og lendmandsvælde. Først i
opfattelsen af baggrunden for denne politiske kamp kunne marxi-
stiske synspunkter komme til orde. Men dette har i denne for-
bindelse ikke meget at sige. For Kohts omvurdering af Snorre
spiller de marxistiske tanker ingen større rolle.

I sine mere principielle betragtninger (s. 69) mener D. at kunne
konstatere, at tyngdepunktet i kritikken i al almindelighed blev
forskubbet fra spørgsmålet om troværdighed til spørgsmålet om
tendens (helhedssyn). Her bemærkes atter den nævnte uklarhed.
Kritikkens opgave er altid at undersøge troværdigheden. En un-
dersøgelse af helhedssynet er i sig selv ikke kritik. Der er intet
negativt heri. Det er først som konsekvens af det konstaterede
helhedssyn, kritikken melder sig. At de nye tanker indtog den
dominerende plads i Kohts fremstilling, er en selvfølge, men dette
indebar ikke nogen afstandtagen fra de gamle principper. Der var
alene tale om en supplerig, en ny begrundelse for kritikken. At
dette skulle medføre, at »det eldre skille mellom «beretning» og
«levning» i noen grad utviskes«, indses ikke let. At »beretningen«
også kan betragtes som et levn, er en gammelkendt sag. Men der-
for udviskes den principielle forskel mellem disse kategorier na-
turligvis ikke. Der er da heller ikke noget i Kohts kritik, der tyder
på en sådan tankegang.

For Kohts undersøgelse af Snorres historieopfattelse og for
kritikken ses de marxistiske tanker således ikke at have spillet
nogen rolle. Anderledes er forholdet, når opmærksomheden ven-
des mod det positive, Koht satte i stedet for den underkendte hel-
hedsopfattelse hos Snorre. Kohts synspunkt var, at sagatidens
kongemagt måtte opfattes som værende i forbund med stormands-
klassen, ikke i strid med denne. Her er det lettere at følge D., når
han ser marxistiske synspunkter træde frem. Det vil i denne hen-
seende være tilstrækkeligt at henvise til det af D. anførte Koht-
citater (fra »Innhogg og utsyn« (1921), s. 110): »De økonomiske vil-
kaar synes tydelig vise et aristokrati i framgang, og det *naturlige*
er da aa se rikssamling og kongedømme i sammenheng med denne
framgangen, ikke som en reaksjon mot den.»

Også D.s sammenfattende vurdering af de marxistiske tankers betydning for Bull og Koht må i hovedsagen anses for rigtig. Nærmest den »rene marxisme« står Bull, og når han går herudover er det nærmest i naturvidenskabelig retning (teorien om klimaændringernes rolle i historien). Den stærke psykologiske interesse, som findes hos både Bull og Koht, kan heller ikke direkte afledes af marxistisk tankegang, omend den ikke nødvendigvis må komme i modstrid med en sådan. Men Koht reagerede dog udfra sin psykologiske interesse mod udtrykket »materialistisk historieskrivning« (jvf. *Historikar*, s. 160 f).

Et større problem er i denne henseende forholdet mellem nationaltanke og klassekamp hos Koht: »... kvar gong ... nye klasser slo seg fram i samfunnsarbeide, vart heile nasjonen vidare og rikare. Framgangen for demokratie var i røynda det same som sterkare og sterkare nasjonal samling« (*Historikar*, s. 153). Koht regner selv dette for kongstanken i sin historieskrivning og mener, at den »voks opp or ein djup trong i meg sjølv til å finne ei sameining mellom den nasjonale brennhugen som levde i meg, og samhugen min med både bonde- og arbeidar-reising« (ibid.). Først ved denne syntese blev det muligt for Koht at forsone sig helt med tanken om klassekampen. Men det er tvivlsomt, om disse begreber lader sig forene. Den marxistiske klassekamp er i sit væsen ikke blot uden national tilknytning, men antinational. Kun klassen har her betydning. Den klassekamp, Koht opererer med, er ikke den marxistiske, men Kohts egen.

D. har set dette problem, omend han tøver med at drage konklusionen: »Det synes å være god grunn til å anta at de *nasjonale* idéer til syvende og sist representerer en høyere verdi for Koht enn de *sosialistiske* idealer. Den tilsynelatende syntese som Koht rent tankemessig har istandbrakt mellom disse ulikeartede idéer, vil da i realiteten bety en underordning av de rent »sosiale« verdier under de nasjonale« (s. 89). Dette burde være sagt sterkere, for det er en meget betydningsfuld iagttagelse. Koht nævner selv (*Historikar*, s. 149) under omtalen af en diskussion i New York om klassekampen, hvorledes den opfattelse blev tilbage hos ham, at de, der fremhævede klassekampen, havde den stærkeste logik, men de andre noblere følelser. Han ønskede at samarbejde begge tænke måder og gjorde det for så vidt. Men det var de noble følelser, der sejrede.

Svend Ellehoj.

Det svenske udgiverselskab *Kungl. Samfundet för utgifvande af handskrifter rörande Skandinaviens historia* vedtog for et par